

Üsâme b. Münkız, *İbretler Kitabı = Kitabü'l-İtibar : Selahattin Eyyubi'nin Danışmanlarından Emir Üsâme'nin Anıları*, trc. Yusuf Ziya Cömert, Kitabevi, İstanbul 2015, 5. Baskı, 264 sayfa metin.

Eser, giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Bölümlerden önce eski dönemlerde yaygın olarak yapılan kendini tanıtmaya geleneğinin burada uygulandığını görmekteyiz. Kitabın giriş kısmında (s. 11) eserin sahibi Üsâme b. Münkız kendi hakkında okuyuculara bilgiler verilmektedir. Verilen bu bilgilere göre yazarın tam adı Müeyyedü'd-Devle Ebu'l-Hâris Üsâme b. Mürşid b. Ali b. Münkız'dır.

Üsâme b. Münkız 4 Temmuz 1095 tarihinde, Selçuklu Sultanı Alparslan'ın Bizans İmparatoru Diyojen ile yaptığı Malazgirt savaşından 24 yıl sonra ya da Haçlıların Kudüs'ü işgalinden dört yıl önce, Hama'nın yaklaşık 20 km. kuzeyindeki Şeyzer şehrinde doğmuştur. Dönemin imkanları ölçüsünde en iyi eğitimi almış ve mükemmel bir savaşçı, başarılı bir komutan, büyük bir edip ve şair olmuştur. 1138 yılında Şeyzer'i terkedip Şam'a yerleşmiş ve 16 Kasım 1188 yılında vefat edinceye kadar burada yaşamıştır.

93 yıllık hayatını yaşadığı sıkıntılar yüzünden birçok şehri gezerek ve birçok savaşa katılarak geçiren Üsâme b. Münkız, bu süreç içinde boş durmamış, çoğunluğu günümüze kadar ulaşmamış olsa da edebiyat ve tarih alanında çok önemli eserlere imza atmıştır.

Haçlı seferleri, Nureddin Zengi ve Selahaddin Eyyubî'nin olduğu bir dönemde yaşadığı için elimizdeki eser onun bu döneme ait kayda değer anı ve gözlemlerini ihtiva etmektedir. Kitabı yazmasındaki amacı ise artık yazamayacak kadar yaşlanması ve tarihe dair son bir eser bırakmak istemesi olarak kaydedilmektedir. Çünkü Üsâme b. Münkız'ın bundan hariç başka eserleri de bulunmaktadır.

Eser, belli bir tarihi veya dönemi esas alınarak yazılmamış, tamamen sohbet ve anı şeklinde kaleme alınmıştır. Kronolojik bir üslûb belirlenmemiş olması okuyucuya adeta tarihi bir roman okuyormuş izlenimi verse de kitap dönemin kültürünü, yaşayış tarzını, dini inançlarını, ticari hayatını, siyasi ve askeri durumlarını tüm canlılığıyla sunduğu için ilmi bir eser olarak kabul edilmektedir. Olayları objektif olarak anlatmaya çalışan Üsâme yakınlarından veya tanıdıklarından bahsederken "Allah ona merhamet etsin" diye dua ederken, Haçlılar veya onun gibi İslam düşmanlarından bahsederken "Allah onlara lanet etsin" diye bol bol bedduada bulunmaktadır.

Kitabın ilk bölümü (s. 23-205) Üsâme b. Münkız'ın yaşamış olduğu “**savaşlar, seyahatlar ve diğer olayları**” ihtiva etmektedir. Bu bölümde Şam'a ilk ikâmeti, Mısır seyahati, özellikle Frenkler dediği Haçlılar ile yaşamış olduğu çatışmalar ve arslanlar başta olmak üzere diğer yırtıcı hayvanlarla olan maceralarına yer vermiştir. Oldukça ilginç olan bu maceralara ait bir pasajı aktarmak, kitabın ne kadar ilginç olduğunu bir kez daha gözler önüne serecektir:

“Leoparlara gelince; çevikliği ve uzun sıçrayışları yüzünden leoparlarla savaşmak arslanlarla savaşmaktan bile zordur. Dahası, arslanlar sadece ormanlara ve çalılıklara saklanırken, leoparlar sırtlanlar gibi mağara ve kuytulara da girerler. (s. 144)”

Kitabın ikinci bölümü (s. 205-227) “**nadir olaylar**” başlığı altında okuyucuya sunulmuştur. Burada mübarek zatların hikâyelerinden, ilginç tedavi yöntemlerinden bahsetmiştir. Birbirinden ilginç olan tedavi yöntemleri arasında; çiğ yumurtayla çıban tedavisi, karga etiyle fitık tedavisi, yılanlarla tedavi, İbn Butlan adındaki bir şahsın ilginç tedavi usulleri, rüyayla tedavi yer almaktadır.

Kitabın üçüncü ve son bölümü (s. 227-263) yine birbirinden ilginç olayları ihtiva eden “**Üsâme'nin av maceralarını**” konu edinmektedir. Babasının avcılığı yüzünden birçok av merasimine katılmış ve av macerasında bulunmuş olan Üsâme b. Münkız bu bölümde Suriye, Mısır ve Mezopotamya'da yaşamış olduğu av tecrübelerini okuyucuyla paylaşmıştır.

Bu üç bölümün ardından alışık olmadığımız ve çoğu kitapta görmediğimiz “sonsöz” ve “senet” adında iki küçük kısım bulunmaktadır. Sonsöz kısmında şükür ve dua cümlelerine, senet kısmında da şu ifadeler yer verilmektedir.

“Bu kitabı efendim, dedem, güzide emir, fazilet sahibi alim, kralların ve sultanların arkadaşı, Arapların büyük itibarlı kişisi, Emiru'l-Müminin'in sırdaşı, Adüdeddin'in nezaretinde bölümler halinde başından sonuna kadar okudum. Ondan, bana bu kitabın muhtevasını başkalarına aktarma konusunda izin veren bir belge vermesini istedim. Bu belgeyi kendisi, asil elleriyle bizzat yazarak verdi. Bu, 610 senesi Safer'in on üçünde, Perşembe günü vaki oldu.”

İbretler kitabı, daha önce Fransızca, İngilizce, Almanca ve Rusça'ya çevrilmiş, Arapçası da Fransa ve İngiltere'de yayınlanmıştır. Giriş bölümünde mütercimim belirttiği üzere bu eser, Philip Hitti'ye ait İngilizce çevirisinden Türkçe'ye aktarılmıştır. Bu çevirinin kullanılmasını ise Arapça orijinal nüshasının okunmayacak kadar bozuk olduğuna, Philip

Hitti'nin Arap asıllı olması ve Arapça'ya yatkın olmasına ve diğer tercümelere göre daha sağlıklı olmasına bağlamaktadır. Ancak Türkçe'ye aktarırken bazı tasarruflarda bulunduğunu da izah etmektedir. Onlardan en önemlisi, Hitti'nin eklemiş olduğu orijinal nüshada yer almayan birçok ara başlıkların azaltılması ve gereki yerlerde değişiklik yapılması olmuştur.

Eserde bol bol dipnot kullanılmıştır. Hatta bazen eseri okurken birden kendinizi dipnotta bulabiliyorsunuz. Birçok yer ismi, şahıs ismi, tarih veya yabancı kavram hemen dipnot ile okuyucuya açıklık kazandırılmıştır. Ancak mütercim çeviri nüshada olan ve okuyucunun ilgisini çekmeyen bazı dipnotlara yer vermediğini de dile getirmektedir.

Üsâme b. Münkız'ın bizlere kazandırmış olduğu bu şahane eser, dönemin tüm canlılığını ve renklerini bıktırmadan, usandırmadan, tatlı ve akıcı bir üslub ile okuyucuya sunmakla kalmamış, dönemin tarihi, kültürü, sosyal hayatı hakkında çok önemli bilgileri vermiştir. Selahaddin Eyyûbî'nin danışmanlarından biri olarak askerî, siyâsi ve diplomatik ilişkilerin nasıl olduğuna dair çok önemli ipuçları da barındırmıştır. Kitap bu yönüyle sadece bir anı kitabı olmaktan öte tarihi bir vesika olarak da eşine ve benzerine az rastlanır bir eser olarak kayıtlara geçmiştir.

İlyas UÇAR